

બોચાસણવાસી શ્રી અક્ષરપુરુષોત્તમ સ્વામિનારાયણ સંસ્થા
સત્સંગ શિક્ષણ પરીક્ષા

ઉકેલપત્ર : સત્સંગ પ્રાણ - દ્વિતિયખંડ

પ્રશ્નપત્ર - ૧

(સમય : બપોરે ૨ થી ૫)

રવિવાર, ૬ માર્ચ, ૨૦૧૬

કુલ ગુણ : ૧૦૦

અગત્યની સૂચના

પ્રશ્નપત્રમાં દરેક પેટા પ્રશ્નની જમણી બાજુ દર્શાવેલ ખાનામાં, લખેલા ગુણની પછીના ખાલી ખાનામાં (ગુણ : ૧)
પરીક્ષાર્થીને આપેલ ગુણ લખવાના છે. જો પ્રશ્નનો જવાબ ખોટો હોય તો તે ખાનામાં '૦' (અંકડામાં શૂન્ય) લખવું. ખરાં
(✓) કે ખોટાં (X) ની નિશાની દરેક પેટા પ્રશ્નની ડાબી બાજુની ખાલી જગ્યામાં જ -પ્રશ્ન શરૂ થાય તે પહેલાં કરવી.

વિભાગ-૧ 'વચનામૃત' રહમી આવૃત્તિ, સપ્ટેમ્બર - ૨૦૧૩

અભ્યાસક્રમના વચનામૃત: કારિયાણી : ૧૦, ૧૧, ૧૨ ગ.મ. ૨, ૭, ૧૧, ૧૨, ૧૩, ૧૬, ૨૨, ૨૮, ૩૩,
૪૭, ૫૧, ૫૫, ૫૯, ૬૧, ૬૩

પ્ર.૧ નીચે આપેલા પ્રશ્નોના એક (સંપૂર્ણ) વાક્યમાં જવાબ લખો. (કુલ ગુણ ૪)

નોંધ : અડધા સાચા જવાબનાં ગુણ આપવા નહીં.

૧. કોણ ઈન્દ્રિયોને તત્કાળ વશ કરે છે ? (મ.૧૬/૩૯૩-૩૯૪)
- જ. મોટો માણસ હોય તોપણ ભગવાનનાં દર્શન સારુ બાળકની પેઠે આકર્ષાઈ કરવા માંડે. એવાં જેનાં લક્ષણ હોય તેને તીવ્ર શ્રદ્ધાવાન જાણવો અને એવી શ્રદ્ધા વાળો હોય તે સર્વે ઈન્દ્રિયોને તત્કાળ વશ કરે છે.
૨. ભગવાનને પ્રસન્ન કરવાને અર્થે નારદજીએ શું કર્યું ? (કા.૧૦/૨૪૦)
- જ. ભગવાનને પ્રસન્ન કરવાને અર્થે નારદજીએ કેટલાક યુગ પર્યંત ટાઢ-તડકાને તથા ભૂખ-તરસને સહન કરીને મહાતપ કર્યું અને તપે કરીને ભગવાનને રાજી કર્યાં.
૩. હૃદયને વિષે કુટુંબે સહિત અધર્મ આવીને ક્યારે નિવાસ કરે છે ? (મ.૧૧/૩૭૯)
- જ. ભગવાનની આજ્ઞાએ કરીને ભગવાનની પ્રસન્નતાને અર્થે ભગવાનના ભક્ત જે જે કર્મ કરે છે તેનો કોઈ રીતે અવગુણ જો લે તો તેના હૃદયને વિષે કુટુંબે સહિત અધર્મ આવીને નિવાસ કરે છે.
૪. દેવતાઓનાં વચન સાંભળીને મહારાજે ચિત્તને શું કહ્યું ? (મ.૨૨/૪૧૦)
- જ. દેવતાઓનાં વચન સાંભળીને મહારાજે ચિત્તને કહ્યું : 'ભગવાન વિના બીજું ચિંતવન કર્યું તો તારા પણ ભુક્કા કરી નાંખીશ.'

પ્ર.૨ નીચે આપેલા પ્રશ્નોમાંથી કોઈ પણ બેના મુદ્દાસર જવાબ લખો. (ચારથી પાંચ લીટીમાં) (કુલ ગુણ ૪)

૧. મહારાજે સર્વ મોટા પરમહંસ તથા મોટી મોટી બાઈઓ તેને મોરથી જ શું કહી રાખ્યું છે ? શા માટે ? (મ.૩૩/૪૩૦)
- જ. 'સત્સંગમાં કોઈ પુરુષને તથા કોઈ સ્ત્રીને કદાચિત્ જો નિષ્કામી વર્તમાનમાં ફેર પડે તો અમને સંભળાવશો મા.' શા માટે જે, જ્યારે અમે એવી વાર્તા સાંભળીએ ત્યારે જેમ વાંઝિયાને ઘેર દીકરો આવ્યો હોય ને તે મરી જાય ને તેને જેવો શોક થાય તેવો અમારે પણ શોક થાય છે, તથા મનમાં એમ વિચાર થઈ જાય છે જે, 'બધા સત્સંગને મૂકીને જતા રહીએ.'
૨. ઈન્દ્રિયોનું રૂપ કેવું છે ? (મ.૧૬/૩૯૩-૩૯૪)
- જ. ઈન્દ્રિયોનું રૂપ તો વાયુના વેગ જેવું છે, જેમ વાયુ દેખાય નહીં પણ વૃક્ષને હલાવે તેણે કરીને જણાય છે જે, વાયુ વાય છે, તેમ ઈન્દ્રિયોની વૃત્તિઓ દેખાતી નથી પણ વિષય સન્મુખ દોડે તે સૌને જણાય છે અને જો કપટે કરીને ઢાંકવા જાય તો કપટી જાણીને તેનો સૌને અતિશય અવગુણ આવે છે. માટે જેનાં ઈન્દ્રિયોમાં વિષય ભોગવ્યાની તીક્ષ્ણતા હોય તે કોઈ પ્રકારે છાની રહે નહીં.

૩. ગણેશ ધોળકાની રાણ્યોમાં રાતે મહારાજે શું કર્યું ? (ગ.મ.૨૨/૪૦૯)

જ. તે વિચાર એવો કરવા માંડ્યો જે, દેહની સ્મૃતિ ન રહી. પછી વિચારતાં વિચારતાં સર્વે પ્રવૃત્તિને વિસારી મેલી ને જેવા અમે કાંકરિયે તળાવ ઊતર્યા નહોતા ને મેળો પણ ભરાયો નહોતો ને ત્યારે કોઈ જાતનો ઘાટ નહોતો, તેવી રીતે સર્વ ઘાટ ટાળી નાખ્યા.

૪. કલ્યાણના માર્ગમાં કોઈ પ્રકારનું વિઘ્ન ક્યારે ન આવે ? (ગ.મ.૧૩/૩૮૫)

જ. તે જ્યારે ભગવાન મૂર્તિ ધરીને પાછા અંતર્ધાન થાય છે ત્યારે તે જે ભગવાનની મૂર્તિ તો ક્યારેક તો મનુષ્યની પેઠે આ પૃથ્વીને વિષે પડી રહે છે. તે જેમ શ્રીકૃષ્ણની મૂર્તિને ખોળામાં લઈને રુક્મિણીજી બળી મૂવાં તથા ઋષભદેવનો દેહ હતો તે દાવાનળને વિષે બળી ગયો, એમ પણ થાય, અને ક્યારેક તો હાડ-માંસ સહિત દિવ્યભાવ પામીને કાંઈ રહે નહીં, અંતર્ધાન થઈ જાય, અને જ્યારે પ્રકટ થાય ત્યારે પણ ક્યારેક તો સ્ત્રી થકી જન્મ ધરે ને ક્યારેક તો પોતાની ઈચ્છામાં આવે ત્યાં થકી પ્રકટ થઈ આવે છે. એમ એ ભગવાનના જન્મ ને દેહ મૂક્યાની રીતિ તો અલૌકિક છે, અને જ્યારે એવું ભગવાનનું સ્વરૂપ છે તેને દૃઢ કરીને સમજશો ત્યારે તમને કોઈ પ્રકારનું વિઘ્ન કલ્યાણના માર્ગને વિષે નહીં થાય.

પ્ર.૩ નીચે આપેલાં દૃષ્ટાંતોમાંથી કોઈ પણ એક દૃષ્ટાંત લખી તેનો સિદ્ધાંત સ્પષ્ટ કરો.

(ચાર થી પાંચ લીટીમાં) (કુલ ગુણ ૩)

નોંધ : સિદ્ધાંત મૌલિક રીતે લખવાનો હોવાથી અહીં આપેલા જવાબ સિવાયનો સિદ્ધાંત પરીક્ષાર્થીએ લખેલો હોય તો તે દૃષ્ટાંતને અનુરૂપ છે કે નહીં તે પરીક્ષકે જાતે નક્કી કરીને તેના ગુણ આપવાના છે. દૃષ્ટાંતના ૨ ગુણ, સિદ્ધાંતનો ૧ ગુણ.

૧. પંચવિષયરૂપી રોગ ટાળવાનું ઔષધ (ગ.મ.૨/૩૫૪)

દૃષ્ટાંત : એવી રીતે પંચ ઈન્દ્રિયો દ્વારે વિષયનો ત્યાગ દૃઢ રાખે તો બાહ્યરથી વિષયનો પ્રવાહ માંહેલી કોરે પ્રવેશ કરે નહીં. જેમ કૂવામાં પાણીની સેર્ય આવતી હોય પછી તેને ગોઠડાંના ગાભા ભરીને બંધ કરે ત્યારે તે કૂવો ગળાય. તેમ બાહ્ય ઈન્દ્રિયોને નિયમમાં રાખવે કરીને બાહ્ય વિષયનો અંતઃકરણમાં પ્રવેશ ન થાય. અને જેમ ઉદરમાં રોગ થયો હોય તે તો ઉદરમાં ઔષધ જાય ત્યારે જ ટળે, તેમ પ્રથમથી જે ઈન્દ્રિયો દ્વારે કરીને વિષય અંતઃકરણમાં ભરાયા હોય તે તો આત્મવિચારે કરીને ટાળવા. સિદ્ધાંત : કામાદિક વિષયોને જીતવા માટે પહેલાં તેનો બહારથી ત્યાગ કરવો પડે. અંદરથી આત્માના સુખે પરિપૂર્ણ રહેવું પડે તો જ વિષયો જીતાય છે.

૨. માથાભર નરકના ખાડામાં પડ્યાનું દૃષ્ટાંત (ગ.મ.૪૭/૪૫૩)

દૃષ્ટાંત : આ દેહમાંથી નીસરીને નારદ, સનકાદિક, શુકજી જેવા બ્રહ્મરૂપ થઈને ભગવાનની ભક્તિ કરવી છે, એવી વાસના રાખવી. અને એમ કરતાં થકાં જો બ્રહ્મલોકમાં કે ઈન્દ્રલોકમાં નિવાસ થઈ જશે તો પણ કાંઈ ચિંતા નથી. જેમ ઝાડે ફરવા ગયા ને પાયખાનામાં માથાભર પડી ગયા તો નાહી-ધોઈને પવિત્ર થવું પણ એમાં પડી ન રહેવું; તેમ શુભ વાસના રાખતાં રાખતાં બ્રહ્મલોકમાં કે ઈન્દ્રલોકમાં જવાયું તો એમ જાણવું જે, ‘માથાભર નરકના ખાડામાં પડ્યા છીએ, એમ જાણીને શુભ વાસનાને બળે કરીને બ્રહ્મલોક, ઈન્દ્રલોકના ભોગને ત્યાગ કરીને ભગવાનના ધામમાં પૂગવું, પણ વચમાં ક્યાંય ન રહેવું; એમ નિશ્ચય રાખવો. સિદ્ધાંત : ભગવાનનું જે અક્ષરધામ છે તેની આગળ બીજા જે દેવતાના લોક છે, તેને મોક્ષધર્મને વિષે નરક તુલ્ય કહ્યા છે. માટે શુભ વાસના રાખતાં જો બીજા લોકની પ્રાપ્તિ થઈ જાય તો તેમાં બંધાઈ ન જતાં તેનો ત્યાગ કરીને ભગવાનના અક્ષરધામમાં જ પૂગવું છે. તેવો નિશ્ચય રાખીએ તો અક્ષરધામમાં પૂગી જવાય.

પ્ર.૪ નીચેના પ્રસંગોમાંથી કોઈ પણ બે પ્રસંગો અભ્યાસક્રમના વચનામૃતના સંદર્ભનું પ્રમાણ આપી સમજાવો.

(ત્રણ થી ચાર લીટીમાં) (કુલ ગુણ ૪)

નોંધ : (૧) સમજૂતી મૌલિક રીતે લખવાની હોવાથી અહીં આપેલા જવાબ સિવાયની સમજૂતી પરીક્ષાર્થીએ લખેલી હોય તો તે પ્રસંગને અનુરૂપ છે કે નહીં તે પરીક્ષકે જાતે નક્કી કરીને તેના ગુણ આપવાના છે. ૧ ગુણ સંદર્ભનો અને ૧ ગુણ સમજૂતીનો આપવો. (૨) ઉકેલપત્રમાં આપેલા સંદર્ભ સિવાય અભ્યાસક્રમમાં આવતા વચનામૃતમાંથી બીજો કોઈ પણ સંદર્ભ પરીક્ષાર્થીએ લખેલ હોય અને તે વિષયને અનુરૂપ આવતો હોય તો તેના ગુણ કાર્યાલયનું ધ્યાન દોરીને મૂકવા. જ્યાં બે સંદર્ભ આવતાં હોય ત્યાં કોઈ પણ એક સંદર્ભ અને તેને અનુરૂપ સમજૂતી લખી હોય તો તેના પૂરા ગુણ આપવા.

૧. જૈસી પ્રીત હરામ સે વૈસી હરિ સે હોય, ચલા જાય વૈકુંઠ મેં પલ્લા ન પકડે કોઈ' (ગ.મ.૫૮/૪૭૦)
સંદર્ભ : ભગવાનના સંત સાથે તો એવું હેત રાખવું જેવું હેત સ્ત્રી ઉપર છે, કે પુત્ર ઉપર છે, કે માબાપ ને ભાઈ ઉપર છે, તેવું હેત રાખવું, તો એ હેતે કરીને જીવ કૃતાર્થ થઈ જાય છે. સમજૂતી : હેતની દિશા જ બદલવાની છે. જગત તરફ જે હેત છે તેવું સંત સાથે હેત કરવાથી જીવનું પરમ કલ્યાણ થઈ જાય છે.
૨. ગોપીચંદ રાજા અને ભર્તૃહરિએ રાજ્ય છોડ્યું પણ ખીલીમાં ઝોળી ટાંગવા માટે લડ્યા. (ગ.મ.૭/૩૬૩)
સંદર્ભ : જેને વૈરાગ્યની દુર્બળતા હોય તેને ટાળ્યાની શ્રદ્ધા હોય તોય સ્વભાવ ટળે નહીં. જેમ દરિદ્રી હોય તે ઘણાં સારાં સારાં ભોજન ને સારાં સારાં વસ્ત્રને ઈચ્છે પણ તે ક્યાંથી મળે ? તેમ વૈરાગ્યહીન હોય તેના હૃદયમાં ઈચ્છા તો હોય પણ સાધુતાના ગુણ આવવા ઘણા દુર્લભ છે. સમજૂતી : દુનિયામાં દુઃખમાત્રનું કારણ સ્વભાવ જ છે. આ સ્વભાવ ટાળવા અઘરા છે. પણ જ્યારે ભગવાન અને સંત મળે ત્યારે તે વિકાર ટળે. અહીં દરિદ્રને ઠેકાણે વૈરાગ્યહીન ભક્ત છે. સારાં સારાં ભોજન અને વસ્ત્રને ઠેકાણે સાધુતાના ગુણ છે.
૩. આંબાનાં પાન ખરી જાય તો પણ આંબાનો નિશ્ચય જતો નથી તેમ ભગવાન અને સંતનો નિશ્ચય દંઢ હોવો જોઈએ.' - યોગીજી મહારાજ (ગ.મ.૬૧/૪૭૩)
સંદર્ભ : (૧) ભગવાનના સ્વરૂપનો જે નિશ્ચય તે અતિશય દૃઢપણે હોય પણ તેમાં કોઈ સંશય નાંખે તો સંશય પડે નહીં ને પોતાનું મન સંશય નાખે તોય પણ સંશય પડે નહીં, એવો ભગવાનનો અડગ નિશ્ચય હોય. સમજૂતી : આપણને આપણા નામ, ગામ, કુટુંબનો નિશ્ચય છે. તો ઊંઘમાં આપણે બીજું નામ કે ગામનું જુદું નામ બોલતા નથી. તેમ ભગવાન અને સંતનો નિશ્ચય પણ દંઢ હોવો જોઈએ.
સંદર્ભ : (૨) જેને પૂર્વજન્મમાં ભગવાનની કે ભગવાનના ભક્તની પ્રાપ્તિ થઈ હશે તથા તેમની સેવા કરી હશે, તેને તો આ જન્મમાં ભગવાન કે ભગવાનના ભક્તમાંથી હેત મટે જ નહીં અને નિશ્ચયમાં પણ ડગમગાટ થાય નહીં. સમજૂતી : જે તે ભક્ત અને ભક્તના સંતની પ્રાપ્તિ કોઈ પણ જન્મે થઈ હોય, તેની સેવા કરી હોય તો તે વ્યર્થ જતી નથી. તે જન્મ બદલાય પણ સાથે જ રહે છે. તેથી ભગવાન કે સંતનો નિશ્ચય ટળતો નથી.
૪. પ્રમુખસ્વામી મહારાજની સર્વ ક્રિયા ભક્તિરૂપ છે. (ગ.મ.૧૧/૩૭૯)
સંદર્ભ : ભગવાનનો ભક્ત જે જે ક્રિયા કરે છે તે તો કેવળ ભગવાન ને ભગવાનના ભક્ત તેની સેવાને અર્થે કરે છે. માટે હરિજનની જે સર્વે ક્રિયા તે તો ભક્તિરૂપ છે. સમજૂતી : ભગવાન અને ભગવાનના સંતને અર્થે કરેલી સર્વ ક્રિયા નિર્ગુણ બને છે. કહેતાં ભક્તિરૂપ બને છે. તેનું બંધન થતું નથી.
- પ્ર.પ નીચે આપેલાં અવતરણોની પૂર્તિ કરો. (કુલ ગુણ ૬) નોંધ : વચનામૃત ક્રમાંક ન લખ્યો હોય તો ચાલે.
૧. “અમારે પોતાની કોરનું અને બીજાની કોરનું અંત અવસ્થા જેવું સદા વર્તે છે. અને જેટલું માયિક પદાર્થમાત્ર છે તે સર્વે નાશવંત ને તુચ્છ સરખું જણાયા કરે છે.” (ગ.મ.૫૫/૪૬૨-૪૬૩)
૨. “અને તે સ્વરૂપને તો તમે પણ દેખો છો પણ તમારા સમજ્યામાં પરિપૂર્ણ આવતું નથી. અને જ્યારે એ વાર્તા સમજ્યામાં આવશે ત્યારે પંચવિષય કે કામ, ક્રોધાદિક સ્વભાવ તે જીત્યામાં પ્રયાસ થશે નહિ, સહજે જિતાર્થ જશે.” (ગ.મ.૧૩/૩૮૪)
૩. “અમારી પ્રકૃતિ એમ છે જે, થોડીક વાતમાં કુરાજી પણ ન થાઉં અને થોડીક વાતમાં રાજી પણ ન થઉં. અને જ્યારે જેમાં રાજી થયાનો કે કુરાજી થયાનો સ્વભાવ બહુ દિવસ સુધી જોઉં છું ત્યારે રાજીપો કે કુરાજીપો થાય છે. પણ કોઈના કહ્યા-સાંભળ્યા થકી કોઈની ઉપર રાજીપો કે કુરાજીપો થતો નથી.” (ગ.મ.૨૮/૨૦)

વિભાગ - ૨ : ‘ભગવાન સ્વામિનારાયણ જીવનચરિત્ર’ (ભાગ ૨, ૩ અને ૪ છટ્ટી આવૃત્તિ, જૂન - ૨૦૧૨)
(ભાગ-૨- ઉદ્દગીથ : ૧૧, ૧૪, ૧૭, ૧૮, ૨૦, ૨૫, ૨૬, ૨૮, પરિશિષ્ટ-૧ ભાગ - ૩, ઉદ્દગીથ : ૧, ૨, ૪, ૬, ૮, ૯, ૧૦, ૧૪, ૧૫ અને ભાગ - ૪ ઉદ્દગીથ : ૩, ૪ અને ૫ આધારે)

નોંધ : (૧) પ્રશ્ન : ૬ થી ૯ માટે અત્રે આપેલા ઉકેલપત્રમાં ફક્ત મુદ્દા જ આપ્યા છે. પરીક્ષાર્થીની રજૂઆત તથા વિચારધારા પ્રમાણે ગુણ આપી શકાય. (૨) મુદ્દાની સામે આપેલા અંક ગ્રંથનો ભાગ, ઉદ્દગીથ અને પાના નંબર દર્શાવે છે (૩) અત્રે આપેલા પ્રસંગો અભ્યાસક્રમના આધારે તૈયાર કરેલા હોવાથી તે જ પ્રસંગો માન્ય ગણવા. તે સિવાયના પ્રશ્નને અનુરૂપ પ્રસંગો પરીક્ષાર્થીએ લખ્યા હોય પણ અત્રે આપેલા ન હોય તો પુસ્તકમાં ચેક કરો. તે પ્રસંગ અભ્યાસક્રમનો છે કે નહિ ? જો અભ્યાસક્રમના ઉદ્દગીથનો પ્રસંગ હોય તો તેના ગુણ આપવા અને તરત જ ફોન દ્વારા કાર્યાલયનું ધ્યાન દોરો.

પ્ર.૬ નીચે આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ એક વિષય ઉપર મુદ્દાસર નોંધ લખો. (ત્રીસેક લીટીમાં) (કુલ ગુણ ૧૨)

નોંધ : બે પ્રસંગ વર્ણનાત્મક અને બે થી ત્રણ જ લીટીમાં ઉલ્લેખ હોય તેવા બીજા ચાર પ્રસંગ સાથે કુલ છ પ્રસંગ હોવા જરૂરી છે.

૧. શ્રીહરિએ કરેલી સમાજની કાયાપલટ ('જેતલપુરમાં યજ્ઞ' થી 'ભક્તવત્સલતા' સુધીના જ પ્રસંગો)
 ૧. જેતલપુરની વેશ્યા પાવન બને છે. ૨/૨૫/૪૧૮થી૪૨૧
 ૨. ગણિકા મહારાજને આમંત્રણ આપે છે. ૨/૨૫/૪૨૮
 ૩. પડી વસ્તુ કોઈની હાથ ન ઝાલે રાજ. ૩/૧/૧૨
 ૪. જોબન પગીને આગળ બોલાવો. ૩/૨/૬૧
 ૫. આજે ભક્ત જોબન જન્મે છે. - ધર્મ એ ન્યાત, જાત કે ઊંચ-નીચની ગણના કરવાનો વાડો નથી. જોબનના નિયમ-ધર્મ-કાયાપલટ ૩/૨/૬૨-૬૩
 ૬. તમારામાં મૂર્તિને ઊંચકવાનું બળ આવશે. ૩/૪/૧૧૫
 ૭. લાલદાસ મહારાજને નમે છે. ૩/૪/૧૨૪ થી ૧૨૬
 ૮. વાસુર ખાયર ભક્ત બને છે. રાજા અને પ્રજા બંનેને મહારાજ ધર્મ તરફ વાળે છે. અનીતિ છોડાવે છે. ૩/૪/૧૩૩
૨. ભગવાન સ્વામિનારાયણનાં સ્ત્રી હરિભક્તોની સમજણ અને સ્થિતિ ('ભાદરાથી બે પત્રો લખ્યા- કચ્છમાં વિચરણ' થી 'ભક્તવત્સલતા' સુધીના જ પ્રસંગો)
 ૧. કલ્યાણદાસના માતા દેવુબાઈ - દીકરાને સાધુ થવા સોંપી દીધો. 'જે તારે એ જ સાચા સગા' ૨/૨૦/૨૮૪
 ૨. કેરાના સદાબા નિવારણ દષ્ટિવાળાં છતાં શ્રીહરિનાં પ્રગટ સ્વરૂપનાં દર્શન અને સેવાની સદા ઝંખના ૨/૨૦/૩૧૫-૩૧૬
 ૩. જેતલપુરની ગણિકા યજ્ઞ માટે ઘઉં દળવાથી કૃતાર્થ અને પાવન થવાની સમજણ - જાતે સેવા કરી પાવન થઈ. ૨/૨૫/૪૧૮
 ૪. ગંગામાને પુત્ર ભાવે આપેલું સુખ - સંઘમાં માથે સગડી રાખી ફરતાં ને મહારાજને ગરમ રસોઈ જમાડતાં ૨/૨૫/૪૨૮
 ૫. મહારાજ ગણિકાને ઘેર પધાર્યા. 'તે હવે પુણ્યવતી બની ગઈ છે. - ૨/૨૫/૪૨૮-૪૩૦
 ૬. વહેલાલમાં વખતબાને ઘેર - હવે બચવાનો કોઈ ઉપાય નથી - મહારાજનું મનુષ્ય ચરિત્ર - છતાં દિવ્યતા ભક્તિભાવ તેમની પ્રત્યે એવો ને એવો જ. ૨/૨૮/૪૭૫
 ૭. જગજીવન મહેતાનાં પત્ની પ્રભાવતી પોતાના પતિનો આસુરભાવ જાણતી હતી છતાં મહારાજની સેવામાં પોતાનો માફો આપ્યો. ૩/૧/૨૬
 ૮. કરણીબાનું અંતર મહારાજના ચરણારવિંદમાં વાગેલ કાંટા જોઈ દ્રવી ગયું. - 'આજ અક્ષરનાથ મુમુક્ષુ જીવોનાં કલ્યાણ માટે કેટલું કષ્ટ સહન કરે છે ! ૩/૨/૩૨
 ૯. મહારાજ ડભાણમાં છતાં કરણીબાને દિવ્ય સ્વરૂપે દર્શન. ૩/૨/૭૦
 ૧૦. સુરતના ભિખારીદાસની પુત્રીને પણ સુરતમાં જ, ડભાણમાં મહારાજે કરેલી દિવ્ય લીલા, યજ્ઞનાં વગેરેનાં દર્શન થયાં. ૩/૨/૭૦
 ૧૧. વસોના દાદા દવે ની પુત્રી જમના ને પણ ડભાણ યજ્ઞનાં દર્શન - ભીડના લીધે જઈ ન શકી છતાં ૩/૨/૭૦
 ૧૨. ભાદા પટેલના ધર્મપત્નીએ બ્રાહ્મણોની ચોરાસી માટે ઘરમાં રાખેલ સીધું આપી દીધું. 'મફતની કોરી અમથી ન લેવાય.' 'અંતકાળે તેડવા આવે.' તેવી વિનંતી કરી. ૩/૪/૧૦૨
 ૧૩. સૂરપ્રભાદેવી : અમારે તો આપની આજ્ઞામાં જ સુખ છે ૩/૪/૧૧૩
 ૧૪. વજ્રબાની નિષ્ઠા - પીપળાને ખસેડે તો જ ભગવાન અને ન ખસેડે તો ભગવાન નહીં ? તમેય ભણેલા થઈને શું ભૂલા પડે છે ? ૩/૪/૧૧૮
 ૧૫. પીપળો ખસેડ્યો છતાં વજ્રબાની દૃઢતા 'મારે તો સ્વામિનારાયણ વિના બીજા કોઈનો ભાર રાખવો નથી.' ૩/૪/૧૨૧
૩. શ્રીહરિએ પ્રેમી ભક્તોના મનોરથ પૂરાં કર્યા ('ફરી કચ્છમાં' થી 'રસો વૈ સઃ' સુધીના જ પ્રસંગો)
 ૧. ધોતિયું ધોવા દે તો ભગવાન સાચા. ૩/૧/૧-૨
 ૨. હીરજીભાઈના સંકલ્પે ભૂજમાં કરેલો અન્નકૂટ ઉત્સવ ૩/૧/૨૨
 ૩. હળવદના હરિભક્તોના પ્રેમને વશ એક મણ જેટલી સામગ્રી જમી ગયા. શિવશંકર જાનીનો થાળ જમ્યા. ૩/૨/૩૪
 ૪. 'અમારે પણ આવવાના હેવા પડ્યા છે ! ' મામૈયાના ભાવને વશ થઈ રાત્રે દર્શન દેવા પધાર્યા. ૩/૬/૧૮૮

૫. અંગત સેવાનો મનોરથ પુર્ણ કર્યો - કાળા મકવાણા ૩/૬/૧૭૪-૧૭૫
૬. 'તમારી ગાળો અમને મીઠી મધ જેવી લાગી' - મહારાજ વજ્રબાને. ૩/૮/૨૩૦
૭. દાદા ! હું તને મૂકીને ક્યાંય જઈ શકું જ નહિ. તમારો પ્રેમ મને કોઈ ઠેકાણે ટકવા દેતો નથી. ૩/૮/૨૬૪
૮. અમારે પિંડની બ્રહ્માંડ સાથે એકતા છે રાઈબાની ઈચ્છાથી મહારાજે તપસ્વીનો વેશ કાઢી નાખ્યો. સંતોને ખટરસના નિયમ મૂકાવ્યા. ૩/૮/૨૬૮
૯. જો અમે આ સ્વામી જેવા ભક્તને બધાં વસ્ત્રો તેમના પ્રેમને આધીન થઈને આપી દીધાં - તેથી નવાં વસ્ત્રો મળ્યાં - લગાડી તેં પ્રીતિ લાલરે ... કીર્તન સમયે બ્રહ્માનંદ સ્વામીને વસ્ત્ર આપતા. ૩/૧૪/૩૫૭-૩૫૮
૧૦. અદીબાનો ભાવ જોઈને મહારાજે સંતોને બીજી વાર જમાડ્યા. (બિરંજની રસોઈ બનાવડાવી) ૩/૧૪/૩૬૦
૧૧. શિયાળ ગામે વણિક માધવજી અને જેસંગભાઈના મનોરથ પ્રમાણે સંઘને બરફીની જેમ ઘીનાં ચોસલાં જમાડ્યા. ૩/૧૪/૩૭૪
૧૨. સેવક મિયાંજીની વિનંતીથી નિંગાળા પધારી તેમનું ઘર પાવન કરે છે. ૩/૧૪/૩૮૨-૩૮૩
- પ્ર.૭ નીચે આપેલાં વિષયોમાંથી કોઈ પણ બે ઉપર ટૂંકનોંધ લખો.(દરેક ટૂંકનોંધમાં પાંચેક લીટીના બે પ્રસંગો લખવા.) (કુલ ગુણ ૮) નોંધ : દરેક પ્રસંગના ૨ ગુણ આપવા.**
૧. શ્રીજીમહારાજની ભક્તવત્સલતા ('ભાદરાથી બે પત્રો લખ્યા - 'કચ્છમાં વિચરણ' ના જ પ્રસંગો)
૧. અહીં લાલજી સુથારે અમારા વચને દીક્ષા લીધી હતી. આવું કરવું કઠણ છે. ૨/૨૦/૨૮૮
૨. મહારાજ નવા પરમહંસોને દંડવત્ કરે છે. ૨/૨૦/૩૦૨
૩. લગ્નના માંડવામાંથી આવી ગયો.- મહારાજની આંખમાં આંસુ - તેં તો અદ્ભૂત કાર્ય કર્યું. ૨/૨૦/૩૦૩
૪. વિશ્રામ ભગતના મઠની ખીચડી જમ્યા. ૨/૨૦/૩૧૪
૫. ભક્તિ વિના મુક્તિ નથી. ભગવાનની પ્રગટ પ્રાપ્તિ વગર ભક્તિ સિદ્ધ થતી નથી.- સૌના મનોરથ પૂરા કર્યા. ૨/૨૦/૩૧૬
૬. કચ્છી ભક્તોની પ્રાર્થના સ્વીકારી અન્નકૂટનો થાળ જમવા બિરાજ્યા. બે સ્વરૂપે દર્શન દીધાં. ૨/૨૦/૩૨૫-૩૨૭
- ૨. સારંગપુરમાં શ્રીહરિ અને ગુણાતીતાનંદ સ્વામી**
૧. ગુણાતીતાનંદ સ્વામીના ભાવથી લાવેલ ફૂલના શણગાર મહારાજે ધારણ કર્યા. ૩/૮/૨૨૨
૨. રાઠોડ ધાધલના પ્રાંગણમાં રાસમંડળમાં મહારાજની સામે ગુણાતીતાનંદ સ્વામી આવતા મહારાજ બોલ્યા, ઓહો, આ તો સદ્ગુરુ !' બે વર્ષ પહેલા દીક્ષા આપી અને મહારાજે સદ્ગુરુ બનાવ્યા - મહારાજે ગાયેલા કબીરના પદ, - જોગિયા ટાળત જનમ કેરા ફાંસલા રે. - પ્રેમના પ્યાલા જોગિયા, જુગ જુગ જીવો સો જોગિયા. - કોટિ કૃષ્ણ જોડે હાથ, કોટિ વિષ્ણુ નમે માથ, - કોટિ શંકર ધરે ધ્યાન, કોટિ બ્રહ્મા કરે જ્ઞાન..... ૩/૮/૨૨૩
૩. આનંદ સ્વામી અને મુક્તાનંદ સ્વામીને મહારાજનો પ્રશ્ન : 'એવા સદ્ગુરુ કોણ ?' - જવાબ : 'મહારાજ ! એવા સદ્ગુરુ તો આપ !' - અમે તો સર્વોપરી પુરુષોત્તમનારાયણ છીએ અને આ પદમાં જે મહિમા સદ્ગુરુનો કહ્યો તે સદ્ગુરુ તો આ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી છે - કબીર સાકારવાદી, અક્ષરધામના મુક્ત હતા. તેમને અક્ષર અને પુરુષોત્તમના સ્વરૂપનું જ્ઞાન હતું. તે સચ્ચિદાનંદ અક્ષરબ્રહ્મ તે અમારું અક્ષરધામ ! ધામરૂપે તે અમને અને અનંતકોટિ મુક્તોને ધારી રહ્યા છે. તેમજ સાકાર રૂપે અક્ષરધામમાં અને અહીં અમારી સેવામાં સદા રહ્યા છે. તે ધામરૂપ અક્ષર તે જ આ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી ! અનાદિ સદ્ગુરુ, મોક્ષનું દ્વાર, અમારા મહિમાને તત્ત્વે સહિત સમજવાનું સ્વરૂપ અને બ્રહ્મરૂપ થવાનું માધ્યમ ! એમને જ્યારે ઓળખશો ત્યારે અમારા સ્વરૂપનું તમને સૌને યથાર્થ જ્ઞાન થશે. એમના સંબંધે બ્રહ્મરૂપ થશો ત્યારે અમારી ભક્તિના અધિકારી થવાશે. ૩/૮/૨૨૪-૨૨૫
- ૩. શ્રીજીમહારાજે કરેલાં મનુષ્ય ચરિત્રો ('ભાદરાથી બે પત્રો લખ્યા - કચ્છમાં વિચરણ' થી 'ખોખરામાં લોલંગરના બાવાઓ યુધ્ધે ચડે છે' સુધીના જ પ્રસંગો.**
૧. અમદાવાદમાં લોલંગર ઉપાધિ સમયે ત્યાંથી ભાગી નીકળ્યા - ભગુજીને ઘોડી લાવવા કહ્યું - લોલંગર બાવો અને બાવાઓ અમને પકડવા આવ્યા છે - વખતબાને ૨/૧૮/૩૭૪-૩૭૫
૨. 'લાડવા ખાવા છે કે ધૂળ ફાંકવી છે' મહારાજે બ્રહ્માનંદ સ્વામીને માંડવીમાં સ્વામિનારાયણ બનાવ્યા. ૨/૨૦/૩૧૮-૩૨૦

૩. બ્રહ્માનંદ સ્વામી ભગવાનની ગાદી ઉપર બેસે છે. ૨/૨૦/૩૨૧
૪. 'હી નિંગરો તો કનૈયો આય'. જૈયાની માએ ઓળખાયેલા પરબ્રહ્મ ૨/૨૦/૩૨૩
૫. અમારા આવા સાર્મથ્યની અમને ખબર ન હતી. અમદાવાદમાં હરિભક્તોને ૨/૨૮/૪૭૧
૬. 'લોલંગર અમને પકડવા આવશે !' મહારાજ ૨/૨૮/૪૭૪
૭. 'તમારી બીકથી અમને શૂરાતન ચડ્યું છે.' વખતબા મહારાજને ૨/૨૮/૪૭૫
૮. અમારી પાછળ લોલંગર અને તેના બાવાઓ પડ્યા છે. વખતબાને ૨/૨૮/૪૭૫
૯. 'આપનાં ચરિત્રો મોહ પમાડે તેવાં છે.' વહેલાલનાં જેસિંગભાઈ મહારાજને ૨/૨૮/૪૭૬
- પ્ર.૮ નીચે આપેલા પ્રસંગોમાંથી કોઈ પણ ત્રણ પ્રસંગ વર્ણવી મનન લખો.
(પ્રસંગવર્ણન આઠેક લીટીમાં તથા મનન ચારેક લીટીમાં લખો. (કુલ ગુણ ૧૨)

નોંધ : પ્રસંગના ૩ ગુણ, મનનનો ૧ ગુણ. મનન અહીં આપ્યા કરતાં જુદું પણ હોઈ શકે પણ વિષયને અનુરૂપ હોય તો તેના પૂરેપૂરા ગુણ આપવા.

૧. રહેશે તમારા મુખનું પાણી (૩/૧૪/૩૮૩-૩૮૫) પ્રસંગ : ૧૮૬૮માં સુખાનંદ સ્વામી જેતલપુરથી ગ્વાલિયર ગયા. તેમની જન્મભૂમિ ત્યાં હતી. પોતાની જ્ઞાતિને સત્સંગની વાતો કરી સત્સંગાભિમુખ કરી વૃંદાવન ગયા. અહીં બંગાળના કાયસ્થે રાધાકૃષ્ણનું આરસનું મંદિર કરાવ્યું હતું. અભ્યાગતોને પકવાન જમાડી પોતે લૂખું અન્ન જમતો. સુખાનંદ સ્વામીએ તેને મહારાજના મહિમાની વાતો કરતાં કાયસ્થને મહારાજનાં દર્શન કરવાની ઈચ્છા થઈ. તેણે મહારાજ ઉપર પત્ર લખીને આપ્યો. સાથે અત્તરની શીશી અને પેંડા આપ્યા. તે લઈ સુખાનંદ સ્વામી ગ્વાલિયર આવ્યા. અહીં તેમનો દેહ પડી જતાં એમના બે ભાઈઓ અત્તરની શીશી લઈ મહારાજનાં દર્શને વરતાલ આવ્યા. બંને ભાઈઓએ કાયસ્થે આપેલી અત્તરની શીશી મહારાજને ધરી. મહારાજે દરેક સંતને નાકે અત્તર ચર્ચ્યું અને પછી કહ્યું : 'બીજા બધા ભેખ ધૂળધાણી થશે અને એક તમારા મુખનું જ પાણી રહેશે. શેઠનો પત્ર વાંચી મહારાજે કહ્યું : 'અમારે કરોડપતિઓ સાથે ન બને, એમને ધન ને સત્તાનો મદ હોય અને અમારે ભક્તિ ને ત્યાગનો મદ હોય. એટલે કોઈ કોઈને નમી દે નહીં. પછી બંને ભાઈઓએ દીક્ષા આપવાની પ્રાર્થના કરી એટલે બંનેને ત્યાગી કર્યા. સંતોના કીર્તન સાંભળીને તેમને કસુંબી પાઘ અને મુક્તાનંદ સ્વામીને કેવડાની ટોપી પ્રસાદી તરીકે આપી. મનન : અતિ પૈસાવાળાને ધનનું સત્તાનું અભિમાન હોય ત્યારે તેને અને ભગવાનને બને નહિ. બંને પોતપોતાનામાં મસ્ત હોય કોઈ કોઈને નમે નહિ તેથી એકબીજાને બને પણ નહિ.
૨. વખતબાનું તપ તપે છે (૪/૩/૩૧-૩૨) પ્રસંગ : મહારાજ વહેલાલ પધાર્યા. ગામ બહાર ઊતર્યા. કીર્તન-ભક્તિ પૂરી થઈ ત્યારે મહારાજે રઘનાથદાસને કહ્યું : 'ભૂખ લાગી છે. રસોઈને કેટલી વાર છે ?' તેમણે કહ્યું : 'રસોઈ તૈયાર છે પણ બધા રસોઈયા આપનાં દર્શને અહીં આવ્યા છે. તો થોડી વાર લાગશે. આ ચાર-પાંચ ટોપલા કેરીઓ છે. તે આપ જમો અને સૌને પણ પ્રસાદી આપો. મહારાજ તેમાંથી બધાને કેરીઓ આપતા ગયા પણ ટોપલામાંથી કેરીઓ ખૂટે નહિ. રઘનાથદાસે કારણ પૂછ્યું ત્યારે મહારાજે કહ્યું : 'તમારી દીકરી વખતબાનું તપ બહુ તપે છે. તેને પ્રતાપે કરીને કેરીઓ ખૂટતી નથી. રઘનાથદાસ જાણતા હતા દીકરી બાળવિધવા થઈ ત્યારથી ભક્તિપરાયણ હતી પણ તેના તપથી આવો ચમત્કાર ન થાય. આ તો મહારાજનો જ પ્રતાપ છે. પોતે જમ્યા પછી મહારાજે કાઠી દરબારો સંતોને આગ્રહ કરી પીરસીને જમાડ્યા. ગામની ભાગોળે મહારાજ પધાર્યા ત્યાં કેરીના ગાડાવાળો નીકળ્યો. મહારાજે તેની પાસે કેરીઓ માગી. તેણે હા પાડતાં મહારાજ સભામાંથી ઊઠી ગાડા ઉપર ચડી ગયા. બધા ભક્તોને મહારાજે કેરીઓ આપી છતાં ગાડું ભરેલું જોઈ તે આશ્ચર્ય પામ્યો. મહારાજે તેને કહ્યું : 'તમારો ભાવ હતો એટલે કેરીઓ વધી પડી.' મનન : ભગવાન અને સંત કોઈ પણ સારા કાર્યના ધણી થતા જ નથી. સારા કાર્યનો યશ બીજાને જ આપે છે.
૩. સાચી અહિંસા (૨/૨૮/૪૭૩-૪૭૪) પ્રસંગ : મહારાજને નામદર્દઈ અહિંસા ખપતી ન હતી. ગરીબને પીડનાર, સમાજને દૂષણરૂપ આતતાયીઓ, સમાજને ભ્રષ્ટ કરનારાની સામે અહિંસાના પાઠ ભણવા તે તેમને મન નામદર્દઈ હતી. તેથી જ જગન્નાથપુરીમાં તેમણે દસ હજાર બાવાઓનું કાસળ કઢાવ્યું. જ્યાં જ્યાં આવા અસુરો મળ્યા ત્યાં તેમનો બુદ્ધિપૂર્વક નાશ કરાવ્યો. અહિંસાનું શસ્ત્ર તેમણે પોતા ઉપર કે પોતાના સાધુઓ ઉપર આવતી આપત્તિઓનો

સામનો કરવા માટે જ ઉપદેશ્યુ હતું. તેમાં સાચી મર્દાનગી હતી તેવું તેઓ કહેતા. પરંતુ સમાજના શુદ્ધિકરણ માટે, દેશની રક્ષા માટે જે ક્ષત્રિયોનો એક વર્ગ તેમણે ઉત્પન્ન કર્યો છે તેમને માટે યુદ્ધ સિવાયના બીજા પ્રસંગોમાં જ અહિંસા ધર્મ કહ્યો છે. ગીતામાં પણ આ જ ઉપદેશ છે. શૌર્ય, તેજ, ધૃતિ, દક્ષતા, યુદ્ધ સમયમાં પીછેહઠ ન કરવી, દાન અને ઈશ્વરભાવ આ બધા ક્ષત્રિયના સ્વાભાવિક ધર્મ છે. ક્ષત્રિય ! તે ધર્મનો વિચાર કરીને યુદ્ધમાં સામા આવેલા અને હથિયાર લઈને મારનારાને હણવામાં તારે કંપવું ન જોઈએ. (૨-૩૧) શ્રીજીમહારાજની અહિંસામાં નિયમોની જડતાને બદલે ધર્મના સિદ્ધાંતનું લક્ષ્ય હતું. જે હિંસાથી ધર્મ સચવાય તે સાચી અહિંસા હતી. તેમણે શસ્ત્રો મૂકાવ્યાં પણ લોકોના કે રાજ્યના રક્ષણ માટે ઉપયોગ કરવાનો સમય આવ્યો ત્યારે તેનો ઉપયોગ કરવાની આજ્ઞા પણ આપી છે. પોતે સાક્ષાત્ પૂર્ણ પુરુષોત્તમ નારાયણ હતા. તેથી ધર્મ શું અને અધર્મ શું ? હિંસા શું અને અહિંસા શું ? તે યથાર્થ સમજીને જ પ્રવૃત રહેતા અને ભક્તો પાસે પણ એવી પ્રવૃત્તિ કરાવતા. લોલંગરના બાવાની જમાત સમાજને ત્રાસરૂપ હતી. સૂબો પણ જરૂર પડે ગરીબોને, નિદોષોને પીડવા તેનો ઉપયોગ કરતો. તેથી મહારાજે કાઠી ભક્તો અને પાર્ષદો દ્વારા આ જમાતનો ધ્વંસ કરાવ્યો. ભાગતાઓની પૂંઠે ન પડવું એવો તેમનો સિદ્ધાંત હતો. આ સિદ્ધાંતમાં સાચો ધર્મ હતો. સાચી અહિંસા હતી. **મનન :** જ્યારે પ્રજા અને દેશના રક્ષણની વાત આવતી હોય ત્યારે ત્યાં પીછેહઠ કરવી ન જોઈએ. યુદ્ધમાં અહિંસા સંભવે નહિ. ત્યાં અહિંસા જાળવે તે નામદર્દઈ કહેવાય.

૪. **લાજ ધર્મની બહેન છે (૩/૧૫/૪૦૮-૪૦૯) પ્રસંગ :** ધરમપુરમાં સંતો જમવા બેઠા હતા અને મહારાજ સંતોની પંક્તિમાં ફરતા હતા. ત્યારે કુશળકુંવરબાએ મહારાજને કહ્યું : ‘સંતો પાસે બહુ તપ કરાવ્યું છે, એટલે અહીં હવે સૌ સંતોને છ માસ રાખવા છે અને રોજ નવી રસોઈ જમાડવી છે’. ફરી મહારાજને વિનંતી કરી કે ‘ખાંડના લાડુ છે, એટલે સંતોને આજ્ઞા કરો કે પાણી ન નાખે, નહીં તો પચવા કઠણ પડશે.’ તે સાંભળી મહારાજ બોલ્યા : ‘આજે સંતો બહુ આનંદમાં દેખાય છે.’ એટલે કુશળકુંવરબા સમજ્યાં કે સંતોને છ માસ રાખવાનું કહ્યું તેથી આનંદમાં દેખાય છે; પરંતુ સંતો મહારાજના શબ્દનો મર્મ સમજી ગયા. રાજમાતાએ અન્નમાં પાણી ન લેવાની વિનંતી કરી તેથી સંતો રાજી થયા છે. તેથી શરમાઈને નીચું જોઈ ગયા. અને નિઃસ્વાદી ધર્મ પાળવાની આજ્ઞા હતી. તેનો લોપ ન કર્યો. સાંજની સભામાં મહારાજે વાત કરતાં કહ્યું : ‘લાજ એ ધર્મની બહેન છે. સદાચારનો એ ગઢ છે. જેનામાં લાજ હશે તે ધર્મથી કોઈ દિવસ પડશે નહિ. આજે સંતોને સહેજ મર્મના શબ્દો કહ્યા ત્યાં સૌ શરમાઈ ગયા અને નીચું જોઈ ગયા. એમ સંતોમાં લાજ છે તો તેમના આચરણમાં ધર્મ છે. તેમની સાધુતાનો આ એક સદ્ગુણ છે. **મનન :** જેનામાં લાજ હોય તેનાથી ધર્મ સહેજે પળાય છે. લાજ ન હોય તેને કોઈના વચનની પડી ન હોય. તે સગવડીયો ધર્મ જ પાળે.

૫. **અમારું અક્ષરધામ અને અમે એ બે સત્ય છે (૩/૧૪/૩૫૦) પ્રસંગ :** મુક્તાનંદ સ્વામીએ મહારાજને કહ્યું : “મહારાજ ! આપે કૃપા કરી અમને સૌને આપનાં દર્શન કરવા અને વાતો સાંભળવા તેડાવ્યા છે તો આપ જે પ્રકારે પ્રસન્ન થાવ તે કહો. અમો આપને પ્રસન્ન કરવા, આપનું ગમતું સાધન કરવામાં પાછી પાની કરીશું નહીં.” મુક્તાનંદ સ્વામીની વાત સાંભળી મહારાજને આનંદ થયો. તેમણે કહ્યું : “સાંભળો સંતો ! તમારા સર્વ સાધનનો અંત આવ્યો ત્યારે તો તમને આ અલૌકિક પ્રાપ્તિ થઈ છે. જ્યારે સાક્ષાત્ પુરુષોત્તમ નારાયણની પ્રાપ્તિ થઈ, ત્યારે સર્વ સાધનની સમાપ્તિ થઈ જાણવી. પછી તો જે સાધન કરવાનાં હોય તે તેમની પ્રસન્નતા માટે કરવાનાં. એ ક્યા સાધન ? તો અમારી પ્રસન્નતા માટે અમારું ભજન કરવું - મંડળધારી ગુરુઓએ અને તેમના શિષ્યોએ. શિષ્યો એમ સમજે કે અમે મુક્તાનંદી, બ્રહ્માનંદી, કૃપાનંદી, આત્માનંદી એટલે અમારા ગુરુ જ અમારા મોટેરા; પરંતુ મંડળો તો સંતોની વ્યવસ્થા માટે બાંધ્યાં છે. મંડળધારી ગુરુ શિષ્યોને જ્ઞાન આપે, નિયમ-ધર્મ પળાવે એમાં એ ગુરુ, મોટેરા સાચા; પરંતુ તે બધા તમારા ગુરુઓ છે, પણ અમારા શિષ્યો છે. તે સૌ ગુરુઓ અમારું ભજન કરે છે. એટલે શિષ્યોએ ગુરુમુખી વાડામાં ન બંધાવું. ગુરુઓએ પણ પોતાના કલ્યાણ માટે અમારું ભજન કરવું અને સાવધાની રાખી અમારા સ્વરૂપમાં સૌને જોડવા, પણ શિષ્યોને કેવળ ગુરુમુખી ન બનાવી દેવા. આ રહસ્ય જો નહીં સમજાય તો શિષ્યો ગુરુમાં બંધાશે અને ગુરુઓ મોટપમાં બંધાશે.” મહારાજ બોલતા હતા અને સંતો એક ધ્યાનથી સાંભળતા હતા. પછી મહારાજે કહ્યું : “આ સત્સંગ મળ્યો છે તેથી અંદર અંદર સૌએ સુલ્લભાવ રાખવો. છતાં વિવેકબુદ્ધિ જાગ્રત રાખી સંત અને અસંતને ઓળખવા. વળી, ચૈતન્ય ચૈતન્યને પણ એક સમજવા નહીં. ઈન્દ્રિયોથી

મન અધિક છે, મનથી જીવ, જીવથી ઈશ્વર અધિક છે. એમ એકબીજાથી એક એક અધિક છે. અને સર્વથી પર પરમેશ્વર અમે છીએ. અમારું ધામ જે અક્ષર અને અમારી મૂર્તિ તે બંને સત્ય અને સનાતન છે. તેને જે અસત્ય કહેશે તે નાસ્તિક છે. તેઓ કદાચ મારા કહેવાતા હશે પરંતુ તે મારા નથી. અમારા પુરુષોત્તમ સ્વરૂપની તમને દૃઢતા થશે તો અમારો મહિમા સમજાશે, અમારા સામર્થ્યનો ખ્યાલ આવશે.” **મનન :** મહારાજે તે સમયે વ્યવસ્થા માટે સદ્ગુરુઓની નિમણૂક કરી તેમનાં મંડળ બાંધ્યાં હતાં. પણ અંતે સૌએ મહારાજમાં જ જોડાવાનું હતું. તેમ અત્યારે પણ વ્યવસ્થા માટે ક્ષેત્ર, સંત નિર્દેશક, સંયોજક, નિર્દેશક, મંડળ સંચાલક, વગેરે રાખ્યું છે પણ આપણે ક્ષેત્ર કે અન્ય હોદ્દાઓમાં બંધાવાનું નથી. આપણું ધ્યેય મહારાજ - સ્વામીને જ રાજી કરવાનું હોવું જોઈએ.

પ્ર.૯ નીચે આપેલાં પાત્રોમાંથી કોઈ પણ એક પાત્રના પ્રસંગો વર્ણવી વ્યક્તિત્વનું આલેખન કરો. (કુલ ગુણ ૮)

નોંધ : પાત્રના પ્રસંગો વધારે હોય તેથી બધા જ પ્રસંગોનું વર્ણન હોવું જરૂરી નથી. પ્રસંગોના ૬ ગુણ, વ્યક્તિત્વના આલેખનના ૨ ગુણ.

૧. મૂળજી બ્રહ્મચારી

૧. શ્રીહરિની રૂચિ સમજી સમઢિયાળામાં લાખાખાયરના ભાવપૂર્ણ થાય તે રીતની રસોઈ બનાવી ભક્ત-ભગવાન બંનેનું સાયવ્યું ૨/૧૪/૨૧૫
 ૨. આપના દિવ્ય સ્વરૂપનું જ્ઞાન કેમ થાય ? મુકુન્દાનંદ બ્રહ્મચારીનો મહારાજને પ્રશ્ન ૩/૧/૧૪-૧૫
 ૩. બાપો તો આગળ પહોંચી ગયા તે જ છે. હું તો તેમનો સેવક છું- જાલમસિંહ બાપુને મૂળજી બ્રહ્મચારી. ૩/૨/૩૯
 ૪. પ્રભુ ! દેખાળો મારશો - કે ગમે તે કરશો પણ આપને લીધા સિવાય જવાનો નથી. - મહારાજની કાયાની છાયા જેવા મૂળજી બ્રહ્મચારી - મહારાજ વીસનગર જાય છે ત્યારે. ૩/૪/૧૧૪-૧૧૫
 ૫. ‘આ તો કળિયા, બળિયા, અને છળિયા બધુંય છે !’ - કંથારિયાના રજપૂત હરિભક્તને ૩/૪/૧૧૬
 ૬. મહારાજની આજ્ઞા પ્રમાણે લાલદાસના આરબ જમાદારને સમાધિ કરાવી - વીસનગરમાં ૩/૪/૧૨૪
 ૭. અમારા આ ગુરુજી એ સ્વામિનારાયણ ભગવાન સ્વયં છે. - વઢવાણના ભાણજી મહેતાને ૩/૪/૧૨૮
 ૮. ‘તે તો અમારી સેવામાં છે. ઊંઘતા નથી.’ - મહારાજે સભામાં ઊંઘતાને બેરખો મારવાનો નિયમ કર્યો ત્યારે. ૩/૪/૧૩૯
 ૯. તમને તો મહારાજ સપ્તર્ષિ કહી માન આપે છે છતાં મહારાજ સાથે માન રાખો છો ?- અલૈયા ખાયરને. ૩/૯/૨૫૧
 ૧૦. ગોળના ગળપણની ખાધા વગર ખબર ન પડે તેમ તમારા સ્વરૂપના અનુભવ વગર તમારી વાત ન સમજાય. ૩/૧૪/૩૫૧
 ૧૧. અન્નકૂટની વિધિ કરવા આવ્યો છું - અન્નકૂટની સાચી વિધિ તો મહારાજ જમશે ત્યારે થઈ ગણાશે. ૩/૧૪/૩૬૮
 ૧૨. બ્રહ્મચારી ! સ્વપ્નમાં જમાડતા હતા તો હવે સાચેસાચું જમાડો. ભૂખ લાગી છે. - ધરમપુરમાં ૩/૧૫/૪૧૭
 ૧૩. બ્રહ્મચારી ! આગળ ચાલો, હું જ મહારાજને જમાડવા આવું છું. ૩/૧૫/૪૧૮
 ૧૪. બ્રહ્મચારી ! અમારું અંતર્યામીપણું આજે કામમાં ન આવ્યું. ૩/૧૫/૪૧૯
 ૧૫. મહારાજ ! થોડું જમો. ત્યાં શું થશે તે કોણ જાણે છે ? - આણંદ જતાં પહેલાં સામરખામાં ૪/૩/૪૮
- વ્યક્તિત્વનું આલેખન :** જાગ્રત કે સ્વપ્નમાં મહારાજની રૂચિ પ્રમાણે જ સેવા કરવાનું અંગ. મહારાજનું સ્વરૂપ સમજતાં હતાં. પ્રગટની સેવાનો મહિમા સમજતાં હતાં.

૨. કાળો મકવાણો (કરિયાણા)

૧. આ.સં. ૧૮૬૭માં દશેરાનો ઉત્સવ કરિયાણામાં ઉજવવાનું મહારાજે કાળા મકવાણાને કહ્યું - ખરચ ક્યાંથી લાવીશ - તમે લક્ષ્મીના પતિ છો એટલે અમારે ખરચનો વિચાર કરવાનો નહિ - મીણબાઈમાએ રૂપિયા મોકલાવ્યા - હું નો’તો કહેતો ? લક્ષ્મી આવીને રૂપિયા આપી ગઈ - મકવાણો છેતરાય તેવો ન હતો. ૩/૪/૧૧૦-૧૧૧
 ૨. આ.સં. ૧૮૬૮ માં મહારાજ પાંચ-છ દિવસ કરિયાણા રહ્યા - મહારાજ જવાની વાત કરવા લાગ્યા - રાતે મહારાજે મકવાણાને બોલાવી દિશાએ ગયા - અંગત સેવાનું સુખ આપ્યું - રામ, લક્ષ્મણ, જાનકી; પાંડવો, દ્રૌપદી, શ્રીકૃષ્ણ, બળદેવજીને ત્યાંથી પસાર થતાં જોયા. - આપ તો સર્વોપરી ભગવાન છો. આપના સ્વરૂપમાં આ બધાં સ્વરૂપો સમાય અને નીકળે; આપની મરજી પ્રમાણે દેખાય તેમાં શું આશ્ચર્ય - આપની અંગત સેવાનો મારો સંકલ્પ આપે પૂરો કર્યો - ‘અમારે તો ભક્તોના સંકલ્પ પૂરા કરવા છે. ૩/૬/૧૭૪-૧૭૫
- વ્યક્તિત્વનું આલેખન :** અભણ છતાં ઓળખવા માટેની બુદ્ધિ ઘણી હતી. ખુદ મહારાજે તેને ભૂલાવામાં નાખ્યો તો પણ ભૂલો ન પડ્યો. મનુષ્ય ચરિત્રમાં પણ સર્વોપરીપણાનો ભાવ ઓછો ન થયો.

વિભાગ - ૩ : ‘બ્રહ્મસ્વરૂપ યોગીજી મહારાજ : સંક્ષિપ્ત જીવન ચરિત્ર’

ચતુર્થ આવૃત્તિ, એપ્રિલ - ૨૦૧૪ અને સામાન્ય જ્ઞાન નિબંધ

પ્ર.૧૦ નીચે આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ એક ઉપર મુદ્દાસર નોંધ લખો. (કુલ ગુણ : ૧૨)

૧. ‘મહાનતા હુકમની નહિ, દાસત્વની’ યોગીજી મહારાજના જીવનમાં
 ૧. પૂર્વભૂમિકા - ‘સેવાથી સત્પુરુષ હૃદયમાં (જ્ઞાનનો) પ્રકાશ પાથરી દે’ યુવાનને-‘વાસણ ઘસવાથી આ પ્રાપ્તિ થઈ છે.’ ૯૦
 ૨. દાસત્વનો આદર્શ શ્રીજીમહારાજ, ગુણાતીતાનંદ સ્વામી, શાસ્ત્રીજી મહારાજ, સદ્ગુરુઓ, પરમહંસો. ૯૧
 ૩. ‘અત્યારે તો જોગી જ મારી લાજ રાખશે.’- શાસ્ત્રીજી મહારાજ ૯૨
 ૪. ૪૦ સદ્ગુરુઓની સેવા - મને અંતરમાં શાંતિ છે. ૯૩
 ૫. પીરસવાનું પુણ્ય મોટું છે ૯૪
 ૬. આફ્રિકામાં યુવકોના કપડાં ધોયા ૯૪
 ૭. કોઠારી બબુભાઈનું ધોતિયું તારવવા લીધું. ૯૪-૯૫
 ૮. અટલાદરામાં રાત્રે બાર વાગે સી. ટી. પટેલને સૂવાની વ્યવસ્થા કરી આપી. ૯૫
 ૯. રામોદમાં કથાવાર્તા કરી રસોઈ કરી. માતમ સ્વામી બહુ દયાળુ. પ્રેમથી સેવા આપી. ૯૫-૯૬
 ૧૦. ૭૬ વર્ષની ઉંમરે ગોંડલમાં રસોડામાં સેવા કરી બગીચો સાફ કરવા લાગ્યા. ૯૬-૯૭
 ૧૧. ૭૪ વર્ષની વયે અનેક રોગો છતાં ‘વાસણ ઉતકવાનો ઉત્સાહ.’ ૯૭
 ૧૨. જૂનાગઢની સ્મૃતિ કર્યા બાદ સ્મૃતિમાં જ ગોંડલ પધાર્યા. ૯૮
 ૧૩. ગૌશાળા સાફ કરી. ૯૮
 ૧૪. ગોંડલમાં દસ શેરની રોટલી બે તાવડી ઉપર અડધો કલાકમાં કરી. ૯૮
 ૧૫. હરિભક્તોને પાણી પાવું. ૯૯
 ૧૬. ચાણસદમાં દસ શેરની રોટલી, ને અધમણનું શાક કર્યું. ૯૯-૯૯
૨. અક્ષરપુરુષોત્તમનું ખૂણિયું જ્ઞાન વિદેશમાં
 ૧. શાસ્ત્રીજી મહારાજે તૈયાર કરેલી ભૂમિકા ૨૦૪
 ૨. પાંસઠ વર્ષની ઉંમરે સને ૧૯૫૫માં આફ્રિકા મોમ્બાસામાં મૂર્તિપ્રતિષ્ઠામાં સમયે વિચરણ ૨૦૫
 ૩. ૧૯૬૦ માં ૭૦ વર્ષની ઉંમરે ફરીથી આફ્રિકા પ્રવાસ - કંપાલા, જિન્જા, ને ટરોરોમાં મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠા ૨૦૬
 ૪. ૧૯૭૦માં નૈરોબી મંદિરની મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠા ૨૦૬
 ૫. લંડનના મધ્યમાં ઈસ્લીંગ્ટનમાં સેન્ટ જોનનું જૂનું બેપ્ટીસ્ટ ચર્ચમાં ફેરફાર કરી અક્ષરપુરુષોત્તમ મહારાજની મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠા - શોભાયાત્રા - પ્રતિષ્ઠાવિધિ ૨૦૭-૨૧૦
 ૬. શાસ્ત્રીજી મહારાજે ૧૯૪૮માં જે મૂર્તિઓની પૂજા કરીને આરતી કરી હતી તે જ આ મૂર્તિઓ હતી. પ્રાણ પ્રતિષ્ઠા થઈ ‘ઁકો વગાડ્યો’ યોગીજી મહારાજની પ્રતિભા ૨૧૦
 ૭. અક્ષરાધિપતિ પૂર્ણ પુરુષોત્તમનારાયણ તથા અક્ષરબ્રહ્મના સ્વરૂપોના પ્રવર્તન માટે ગુરુવર્યોએ અનેક યાતનાઓ સહન કરી. ૨૧૦
 ૮. ગુણાતીત સંતોના સંકલ્પથી અક્ષરપુરુષોત્તમનું ખૂણિયું જ્ઞાન વિદેશમાં ૨૧૦
 ૯. ગુજરાતના ચોકમાંથી વિશ્વના યોગાનમાં ૨૧૦-૨૧૧
 ૧૦. અત્યંત સાહજિકતા અને સરળતાથી યોગીજી મહારાજે આ સત્સંગ કાર્યને વિશ્વના ફલક પર મૂકીને બ્રહ્મની વ્યાપક શક્તિની ઓળખાણ કરાવી. ૨૧૧
૩. નિયમધર્મમાં શૂરાપૂરા : ત્યાગ, વૈરાગ્ય
 ૧. અમારે સાધુને શાલ દુશાલા ન ઓઢાય. ૧૦૬
 ૨. કૃષ્ણશંકર શાસ્ત્રીએ ઓઢાડેલું રૂપેરી કોરનું રેશમી પીળું ઉત્તરીય શાસ્ત્રીને પરત - વૈરાગ્યનો વિવેકપૂર્ણ અભિગમ ૧૦૭
 ૩. સોંઘી શાલ જાણીને સ્વીકાર. ૧૦૮
 ૪. દીનુ ભટેસાએ લાવેલાં હાથ-પગનાં મોજાનો અસ્વીકાર ૧૦૮
 ૫. ચાંદીના પ્યાલામાં આવેલું દૂધ અંગીકાર ન કર્યું. ૧૦૯

૬. જાડાં વસ્ત્રો જ પહેરવાનો આગ્રહ કારણ સંતો પણ વાદ લે માટે જાડાં વસ્ત્રોનો જ આગ્રહ. ૧૧૦
 ૭. પાટ પર સૂતા - સાધુતાનો વટ ઉતરી ગયો. ૧૧૧
 ૮. દવા તરીકે બદામ - ઈલાયચી ખાવામાં પણ ફડકો ૧૧૨

પ્ર.૧૧. નીચે આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ બે ઉપર પ્રસંગો લખો.

(દરેકમાં પાંચેક લીટીના બે પ્રસંગો લખવા) (કુલ ગુણ : ૬)

૧. **બીજાના ધર્મનો આદર : આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢી અને પીટર સાથેની મુલાકાત (૨૪/૨૭૩, ૨૭૫)**
 જ. (૧) પાલિતાણામાં શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની સુવિખ્યાત પેઢીના ટ્રસ્ટીઓએ વિચાર કર્યો કે સ્વામીશ્રી અત્યંત પ્રભાવશાળી સંત છે, માટે આપણી પેઢીમાં પધારવા એમને આમંત્રણ આપવું જોઈએ. સ્વામીશ્રી પાસે જઈ તેમણે આ વાત કરી. સ્વામીશ્રી તેમની ભાવના જોઈને રાજી થયા અને પગલાં કરવા પધાર્યા. પછી અપાસરામાં પણ ગયા. સ્વામીશ્રીની દિવ્યતા અનુભવીને આસપાસના સર્વે વ્યવસ્થાપકો તથા કર્મચારીઓ ઘણા જ પ્રભાવિત થયા. આ ચર્ચા જૂના સંપ્રદાયના સત્સંગીઓમાં થવા લાગી કે સ્વામિનારાયણના સાધુથી જવાય નહીં, કારણ કે કોઈ જૈન સાધુ સ્વામિનારાયણના મંદિરમાં આવતા નથી ! સ્વામીશ્રીને કોઈએ આ વાત કરી, ત્યારે સ્વામીશ્રીએ ઉત્તર આપતાં હળવાશથી કહ્યું : ‘આપણે ક્યાં એકલા ગયા હતા ? ઠાકોરજી પણ સાથે હતા.’ આ શંકા, પ્રશ્ન કે ઉત્તરની અહીં બહુ મહત્તા નથી, પણ જે મહત્ત્વનું છે એ ઉમળકાપૂર્વકની પ્રસન્નતાસભર સ્વામીશ્રીની અન્ય ધર્મસ્થાનની મુલાકાત. ૨૭૩
 (૨) સ્વામીશ્રી અન્ય ધર્મ પ્રત્યે કેવો સમભાવ અને ઉદારમત ધરાવતા હતા એ સ્કૉટલેન્ડ યાર્ડ પોલીસ રેશિયલ પ્રોબ્લેમ્સના વડા અધિકારી મિ. પીટર લેંગલી (ઈંગ્લેન્ડ) સાથેના વ્યવહાર ઉપરથી જણાઈ આવશે. પીટર અત્યંત ધાર્મિક વૃત્તિના હતા. સ્વામીશ્રીને એમણે બાઈબલમાંથી દાઉદના પુત્ર સુલેમાનનાં નીતિવચનો વાંચી સંભળાવ્યાં હતાં. એમણે ગુજરાતીમાં ભાષાંતર પામેલું સુંદર બાઈબલ (જૂના અને નવા કરાર સાથેનું) ને બાઈબલને લગતી બીજી કેટલીક નાની ગુજરાતી ભાષામાં લખાયેલી પુસ્તિકાઓ સ્વામીશ્રીને ભેટ આપતાં કહ્યું : ‘આપને તો હું શું આપી શકું ? પણ આ મારું ધર્મપુસ્તક, પવિત્ર બાઈબલ આપને ભેટ ધરું છું.’ સ્વામીશ્રી પીટરને જહોન માલ્કમનો અવતાર કહેતા. (શ્રીહરિએ રાજકોટમાં સર જહોન માલ્કમને શિક્ષાપત્રી આપી હતી. જ્યારે દાદાખાચર ઘોડો આપવા ગયા ત્યારે માલ્કમે કહ્યું : ‘મને આ શિક્ષાપત્રી આપી તે હજારો ઘોડા આપ્યા બરાબર છે.’) અહીં ભાગ્યે જ કહેવાની જરૂર હોય કે જો સ્વામીશ્રીએ કશો જ રસ દાખવ્યો ન હોત કે પીટરની વાત અને ઉત્સાહ પરવે સ્વામીશ્રી ઉદાસીન રહ્યા હોત તો પીટરે પોતાનો ધર્મગ્રંથ બાઈબલ ને અન્ય સાહિત્ય સ્વામીશ્રીને ભેટ ધરવાની ભાગ્યે જ હિંમત કરી હોત ! ૨૭૫
૨. **આફ્રિકાની દ્વિતીય યાત્રામાં અનોખા પત્ર અનુભવો (૧૮/૨૨૨-૨૨૩)**
 જ. (૧) આફ્રિકાની દ્વિતીય યાત્રા વખતે ભારતથી કેવળ પાંચ પૈસાનું પોસ્ટકાર્ડ કંપાલા આવી ગયું. તે જોઈને સ્વામીશ્રીએ વિનુ ભગતને કહ્યું : ‘આ પત્રું આવે ખરું ?’ ત્યારે તેમણે કહ્યું : પંદર પૈસાની ટિકિટ લગાડવી પડે અને તેનો તો પત્ર જ જુદો આવે.’ ત્યારે સ્વામીશ્રી આશ્ચર્યથી તે પત્ર જોતાં કહે તો પંદર પૈસાનું લખવું જોઈએ ને! આમાં સ્વામીશ્રીની દિગંત કીર્તિનો મહિમા ગાવો, ભક્તની ભાવનાનો મહિમા ગાવો કે ભારતીય - આફ્રિકન ટપાલ સેવાનો મહિમા ગાવો, તેની કોઈ સૂઝ પડે એમ નથી.
 (૨) સ્વામીશ્રી નૈરોબીમાં હતા. નૈરોબી સત્સંગ મંડળનો પોસ્ટ બોક્સ નંબર ૫૭૦ હતો પણ આવનાર પત્ર પો.બો.નં ૭૫૦ લખાયેલો હતો. તે પારસી સજ્જનનો હતો. સ્વામીશ્રીને તે પારસીભાઈને ઘેર પધરામણીએ જવાનું થયું અને ત્યાં આ પત્ર આવેલો. તે પારસીભાઈ ઉત્સાહમાં આવીને સ્વામીશ્રીને કહે : ‘આપે મારા પોસ્ટ બોક્સ પર ટપાલ મંગાવી તો હું ભાગ્યશાળી થયો !’ અવળાં પાસાં આવી રીતે અચાનક સવળાં પડતાં ત્યારે સેવકોને આશ્ચર્યનો પાર ન રહેતો.
૩. **અક્ષર-પુરુષોત્તમ શુદ્ધ ઉપાસનાના કાર્યમાં વિઘ્નરૂપ પત્રિકાઓ (૮/૭૬-૭૮)**
 (૧) વસ્તાલના માસિકમાં સંસ્થાની પ્રવૃત્તિ તેમજ શાસ્ત્રીજી મહારાજ તથા યોગીજી મહારાજ વિષે હલકા પ્રકારનું લખાણ - અગ્રણીઓનો અભિપ્રાય કાયદેસરની કાર્યવાહી કરવાનો - યોગીજી મહારાજે ખરડો ફડાવી નાખ્યો. ૭૭
 (૨) આફ્રિકાની પ્રથમ યાત્રામાં ટંબોરોમાં યોગીજી મહારાજ વિરુદ્ધ છપાયેલી પત્રિકા આફ્રિકા સમાચાર - આપણે કાંઈ કરવું નથી. મહારાજ બધું સારું કરશે. - ૭૭
 (૩) મુંબઈ નિવાસ દરમ્યાન આવા જ કોઈ લખાણવાળી પત્રિકા - આપણે દુઃખ ન લગાડવું - આપણને ચેતવ્યા ભવિષ્યમાં આપણી બુદ્ધિ ન બગડે. ૭૮

૪. વિજ્ઞાનદાસ સ્વામીએ યોગીજી મહારાજને આપેલા ઉપવાસ (૮/૫૦,૫૪-૫૫)

- (૧) ધંધુકા નજીકના ગામમાં - દરબારનાં પત્નીની વિનવણીથી દરબારે સીધું મોકલ્યું - ઘી રહી ગયું - વિજ્ઞાનદાસે કોધથી અપશબ્દો બોલ્યા, માર્યા - ગુના બદલ ઉપવાસ - દરબારને પસ્તાવો - ૫૦-૫૧
- (૨) મહાત્મ સ્વામી અને યોગીજી મહારાજે પત્તર માંડ્યાં - યોગીજી મહારાજની લોકપ્રિયતાની ઈર્ષાથી જમવાનું શરૂ કરે તે પહેલાં પત્તર ખેંચી લીધું - ‘જોગી ! આજે ઉપવાસ’ - નરસિંહભાઈ અને જેઠાભાઈ : આપના વગર વાંકે ગુરુ આવું દુઃખ આપે છે, તો બોલતા કેમ નથી ? - ગુરુ આપણને વઢે, ટોકે તે આપણા સારા માટે હોય-૫૪
- (૩) મીરસાપુરમાં જીવાભાઈ રણછોડભાઈના ખેતરવાળા મકાનમાં ઠાકોરજીને થાળ ધર્યા પછી એકાએક આપેલો ઉપવાસ - ‘ગુરુની આજ્ઞાનું પાલન આપણે કરવું જ જોઈએ. ગુરુને નારાજ ન કરશો. ૫૫

પ્ર.૧૨ નીચે આપેલા પ્રસંગોમાંથી કોઈ પણ બે પ્રસંગ વર્ણવી મનન લખો. (કુલ ગુણ : ૬)

નોંધ : પ્રસંગના ૨ ગુણ, મનનનો ૧ ગુણ. મનન અહીં આપ્યા કરતાં જુદું પણ હોઈ શકે પણ વિષયને અનુરૂપ હોય તો તેના પૂરેપૂરા ગુણ આપવા.

૧. કવિ ત્રાપજકરને સમજાયું સ્વામીશ્રીને ત્રણેય કાળનું જ્ઞાન છે. (૨૨/૨૫૭) પ્રસંગ : સ્વામીશ્રી ત્રાપજ પધાર્યા. સ્વામીશ્રી પધારે ત્યારે ઉપસ્થિત રહેવા કવિ ત્રાપજકરે ભાવનગર નરેશ કૃષ્ણકુમારસિંહજીને પત્ર દ્વારા આમંત્રણ આપ્યું હતું. જેની અગાઉ સ્વામીશ્રીએ ના પાડી હતી. મહારાજને અન્ય કાર્યક્રમ હોવાથી આવી શક્યા નહિ. આથી કવિને માઠું લાગ્યું. પરંતુ સ્વામીશ્રી આવતાં બધુંય ભુલાઈ ગયું અને ચમકનો પહાડ આવ્યો હોય તેમ ગામની હિન્દુ, મુસ્લિમ, જૈન ને અન્ય તમામ જનતા સ્વામીશ્રીના સ્વાગત માટે ગામને પાદરે હિલોળે ચઢી. રાત્રે ૧૦-૩૦ વાગે ત્રાપજથી નીકળી સ્વામીશ્રી તણસા પધાર્યા. બીજા દિવસે ત્રાપજકરને તાર મળ્યો કે આગલે દિવસે રાત્રે ૧૧-૦૦ વાગે મહારાજ હૃદયરોગના હુમલાથી અવસાન પામ્યા છે. સ્વામીશ્રીએ એમને ત્રાપજ બોલાવવાની શા માટે ના કહી હતી તે કવિને હવે સમજાયું. મનન : સ્વામીશ્રીમાં મહારાજ અને અક્ષરબ્રહ્મ અખંડ બિરાજમાન છે. તેથી તેઓ ત્રણેય કાળની ક્રિયાઓ અખંડ હસ્તકમલાવત્ જોઈ શકે છે. તે ક્યારેક જ જણાવે છે.
૨. વિનુભાઈની પિયોટી ખસી ગઈ (૧૫/૧૬૨) પ્રસંગ : સ્વામીશ્રીની સાધુઓને સલાહ : ‘કોઈ સાધુ, ભગત કે હરિભક્ત માંદો હોય એને નભાવી લેવો. સેવા કરવી, પણ હુંકારો-તુંકારો ન કરવો. આજનો આવેલો હોય અને વીસ વરસ માંદો રહે તો પણ નભાવવો. માંદાની માવજતમાં સ્વામીશ્રી પોતે જોડાઈ જતા. પછી એમાં માંદી વ્યક્તિનું વય કે પદ કશું જ બાધક બનતું નહિ. વિચરણમાં સાથે ફરતા યુવક વિનુભાઈની પિયોટી એક વખત એકાએક ખસી ગઈ. તેમને પેટમાં બહુ દુખાવો થતો હતો. તેથી મંદિરમાં મેડા ઉપર બેઠા હતા. સ્વામીશ્રી ત્યાં ગયા. એમણે વિનુભાઈની બરાબર સામે બેસીને એમના પગનાં તળિયાંને પોતાના પગનાં તળિયાં સાથે જોડ્યાં. પછી સામસામા હાથ પકડ્યા ને વિનુભાઈને ખેંચીને બેઠા કર્યા. પછી બેઠાં બેઠાં પગના અંગૂઠા પકડાવ્યા અને પિયોટીને ઠેકાણે આણી. એ પછી સ્વામીશ્રી નીચે ભંડારમાં જઈને ઘી, ગોળ અને સૂંઠનો પિંડો બનાવી લાવ્યા અને વિનુભાઈને ખવડાવી દીધો. મનન : ઉપદેશ અને સલાહ ફક્ત આપવા માટે જ નથી. સમય આવે વ્યક્તિ પોતે તેનું આચરણ કરે તો તે ઉપદેશ અને સલાહની ધારી અસર થતી હોય છે.
૩. મોટરને મારેલા ધક્કા (૧૬/૧૭૨) પ્રસંગ : તા. ૧૨-૧૦-૧૯૫૮ના રોજ ગઢડા જતાં રસ્તામાં બે-ત્રણ વાર મોટર બંધ પડી. ધક્કા મારીને ચાલુ કરી. છેલ્લી વાર તો ચાલુ ન જ થઈ. તેથી સ્વામીશ્રી પોતે મોટરમાંથી ઊતરી ધક્કા મારવા લાગ્યા. વરસાદ હોવાથી પગ કાદવમાં ખૂંચતા હતા. એમ હરિભક્તો અને સ્વામીશ્રી ધક્કા મારતા હતા. સૌને થોડો થાક ખાવાનું કહી આનંદમાં રાખતા. હરિભક્તોની બીજી ગાડી આવતાં તેને દોરડાં બાંધી ગાડી કાઢવાનો પ્રયત્ન કર્યો તો દોરડાં તૂટી ગયાં. આખરે સ્વામીશ્રી બીજી મોટરમાં ગઢડા જવા નીકળ્યા. મોટર ખેંચવા ટ્રેક્ટરને મોકલવા જણાવ્યું. મનન : વિકટ પરિસ્થિતિમાં હરિભક્તોની સાથે રહી મહેનત કરી છે. વિપરીત સંજોગોમાં પણ સૌને આનંદમાં રાખવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે. પોતે ગુરુ હોવાથી આ કાર્ય ન થાય તેવો વિચાર નથી કર્યો.
૪. માસીબાને ઘેર જમીને આવ્યો (૧૫/૧૬૬-૧૬૭) પ્રસંગ : મોરબીના જગજીવન જીવરાજ કોટકને વેપારને અર્થ અવારનવાર ગોંડલ - પ્રથમથી જ સત્સંગના સંસ્કાર - એક વાર ગોંડલ આવ્યા ત્યારે સ્વામીશ્રીએ તેમને જમવાનું કહ્યું ત્યારે તેમણે કહ્યું સ્વામી જમીને આવ્યો છું. - ‘ક્યાં જમ્યા ?’ - ‘માસીબાને ત્યાં’ - અહીં તમારાં સગાં રહે છે ? - ‘માસીબાનું ઘર એટલે લોજ’ - ‘ઈ તો હું સમજ્યો જ નહોતો.’ - તમારે અહીં જ જમવાનું હોય. ‘સત્સંગી માટે

તો મંદિર છે !’ - ‘બાપા ! ધર્માદાનું ન ખવાય.’ - ‘એમ ન માનવું. આપણું ઘર જ માનવું. હવે લોજમાં ન જશો.’ - ‘વેપાર અર્થે વહેલું મોડું થાય, માટે અહીં સંતોને તકલીફ આપીએ તે ખોટું દેખાય. માટે અહીં જમવાનું રાખતો નથી.’ - ‘અમારે સંતોને તકલીફ કાંઈ નથી. તમારા જેવા ભક્તો જમે તેમાં મહારાજ-સ્વામી ભેગા જમે અને અમારી ઉપર રાજી થાય.’ **મનન** : યોગીજી મહારાજ નિયમ ધર્મના આગ્રહી હતા પણ તેમાં કેવળ એક તરફી આગ્રહ જ કેવળ ન હતો. પડતી મુશ્કેલીઓનો અને ભાવનાઓનો પણ ખ્યાલ હતો. તેથી તેનો ઉકેલ પણ તેઓ આપતા હતા.

પ્ર.૧૩ નીચે આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ એક ઉપર નિબંધ લખો. (સામાન્ય જ્ઞાન નિબંધ)

(પાંત્રીસથી ચાલીસ લીટીમાં) (કુલ ગુણ : ૧૫)

નોંધ : નિબંધ એ મૌલિક વિષય છે, તેમાં આપેલ મુદ્દા ઉપરાંત બીજા ઘણા પાસા આવરી શકાય છે.

જેવાં કે મૌલિકતા, સંપ્રદાય તથા અન્ય સંપ્રદાય વિષયક જ્ઞાન, કથાવાર્તાને આધારે વિષય વસ્તુની વિશેષ છણાવટ, અન્ય આધારભૂત સાહિત્યનો સહારો વગેરે મુદ્દાઓનો સમાવેશ થઈ શકે છે. પરીક્ષાર્થીએ વિષયને અનુરૂપ આ ઉપરાંત પણ બીજા પ્રસંગો લખ્યા હોય તો તે પણ માન્ય રાખી ગુણ આપવાં.

૧. બે સદી પહેલાં જેમણે છડી પોકારી સ્વચ્છતાની :- (૧) ભગવાન સ્વામિનારાયણનું ૧૭૮૧માં પ્રાગટ્ય - ૧૮મી સદીનો સંધ્યાકાળ - રાજકીય અંધાધૂંધી અને કારમી ગુલામીમાંથી પસાર થતી ભારતીય પ્રજામાં વૈદિક સમયથી ચાલી આવતી સૂઝબૂઝનો અભાવ. આવા સમયમાં ૧૮મી સદીના પ્રારંભમાં ગુજરાતમાં ભગવાન સ્વામિનારાયણ દ્વારા આધ્યાત્મિક અભિયાન - જેના પ્રથમ સોપાનની શરૂઆત આંતર-બાહ્ય સ્વચ્છતા. (૨) એ યુગમાં ખેતી કરતો અને મજૂરી કરતો વર્ગ ભાગ્યે જ સ્નાન કરતો. તેથી સૌ પ્રથમ તેમણે શરીર-શૌચ શીખવીને સ્નાન કરતા કર્યા. આ વર્ગ પ્રત્યે સૂગ રાખ્યા વિના તે વર્ણને જ પોતાનું શરણું પ્રાપ્ત કરાવ્યું. જુદાં જુદાં નિમિત્ત ઊભાં કરીને તેમને સ્નાનનું મહત્ત્વ સમજાવ્યું. પ્રસંગ - એક વખત ઘેલા નદીમાં મોટું પૂર આવ્યું. આખું ગામ તણાઈ જશે તેવી ભીતિથી સૌ શ્રીજીમહારાજ પાસે ગયા. શ્રીહરિએ ગામઘણી દાદા ખાયરને ચૂંદડી તથા મોરિયાથી નદીને વધાવવાની આજ્ઞા કરી. પાણી ઘટવાને બદલે વધવા લાગ્યું. સર્વે મનુષ્યોએ મહારાજને પ્રાર્થના કરી. શ્રીહરિ બોલ્યા ‘આ તો ઘેલો છે, તે તો પોતાનું ધાર્યું કરે. પણ જો ગામના બધા જ માણસો રોજ એમાં નાહ્યા પછી જ અન્ન જમવાનું નિયમ લે તો પૂર ઊતરે.’ આથી, સૌએ પ્રતિજ્ઞા લીધી કે ‘અમે રોજ નાહીશું, પછી જ અન્ન જમીશું.’ પછી શ્રીહરિએ ઘેલા નદીમાં પોતાના ચરણારવિંદ બોળ્યા એટલે પૂર ઊતરવા લાગ્યું. આમ શ્રીજીમહારાજ દ્વારા દેહ શુદ્ધિનું યુક્તિપૂર્વક બતાવેલું પ્રથમ પગથિયું હતું. (૩) સ્વચ્છતા માટેની જાગૃતિ - મહારાજે દાદાખાયરના દરબારમાંથી થાળ ન લાવવાની આજ્ઞા. ગામમાં જઈ ભિક્ષામાં જે હાથમાં પડ્યું તે જમી લેવાની વાત કરી. મોટીબા ને આ વાત ઠીક ન લાગી. કારણ આ લોકો નહાય નહિ. દિશાએ જઈને પણ પાણી ન લે અને હાથ પણ ધૂએ નહિ. એવા હાથે રોટલા ઘડીને ભિક્ષામાં આપે ખૂબ ગંદકી પૂર્ણ ભિક્ષા. આ વાત સાંભળી મહારાજે સ્વચ્છતાની આહ્વાન જગાવી તેથી સામાન્ય વર્ગમાં પણ સ્વચ્છતા અંગે જાગૃતિ. આ એક ઐતિહાસિક કાર્ય ગુજરાત, કાઠિયાવાડની હલકી જાતિઓ પાસે મધ્ય-માંસનો ત્યાગ કરાવ્યો, નાહવા-ધોવાનો આચાર શીખવી ઉદ્ધાર કર્યો. (૪) તે સમયમાં વાવ-કૂવા, નદી-તળાવો એ જળના મુખ્ય સ્ત્રોત. પરંતુ આ સ્થાનો મળ-મૂત્રથી ગંદા રહેતા. તેથી મહારાજે જળસંચયોને સ્વચ્છ રાખવાની હાકલ કરી. માંગરોળમાં વાવનું પાણી ખૂબ ગંદું હતું. આ વાવને ગળાવી જળ શુદ્ધ કરાવ્યું. કારિયાણીમાં મહિનાઓ સુધી સતત પરિશ્રમ કરી તળાવ ઊંડું કરાવ્યું. શુદ્ધ જળની સરવાણી ફૂટી તળાવ ભરાઈ ગયું. વાવ, કૂવા, તળાવ વગેરેનું કાર્ય પૂર્ણ થાય પછી મહારાજ યજ્ઞ કરાવીને વરુણ દેવની પ્રતિષ્ઠા કરાવે. જળાશયોમાં સાક્ષાત્ દેવતા બિરાજે છે તેથી આ સ્થાનોને શુદ્ધ રાખવાનો મહિમા સમજાવ્યો. (૫) આહાર સ્વચ્છતા - ખાદ્ય સામગ્રીનો ઉપયોગ કરતાં પહેલાં ગાળવાની-ચાળવાની શિક્ષાપત્રીમાં આજ્ઞા. આ ઉપરાંત જીવજંતુ વાળા જળથી સ્નાન પણ ન કરવું તેવી આજ્ઞા. જુદા જુદા સ્તરોએ સ્વચ્છતાની સેવાનો આધ્યાત્મિક અભિગમ. ઉકા ખાયરની સ્વચ્છતાની સેવાને વચનામૃત દ્વારા બિરદાવીને તેમની સેવાને અમર કરી દીધી. (૬) નિમ્ન જાતિઓમાં પણ સ્વચ્છતાના સંસ્કાર - નીચી જ્ઞાતિના હરિભક્તો ઉચ્ચ જ્ઞાતિઓ કરતાં પણ સ્વચ્છતામાં અગ્રેસર. તેજાભાઈ વણકરનો પ્રસંગ - વહેલા ઊઠીને શેરીઓ વાળીને પોતાની ફરજ અદા કરતા. - વણિક શ્રેષ્ઠીના ઘરની રસોઈ અંગીકાર કરવાનો સ્વચ્છતા-શૂચિતા ન હોવાને કારણે જ ઈન્કાર કર્યો. સૌરાષ્ટ્રના તડ ગામના જેઠા કોળી. બ્રાહ્મણ જેવો તેનો આચાર. પીવાના પાણીનો લોટો જુદો.

દિશાએ જવાના પાણીનો લોટો જુદો. સ્વચ્છતાનો અત્યંત આગ્રહ. એકાદશી, પૂજા-પાઠ, નહાવુ-ધોવું જેવા પવિત્ર આચરણ. (૭) શ્રીજીમહારાજનો પ્રયંડ પુરુષાર્થ - પેઢીઓની પેઢીઓથી નર્ક જેવી પરિસ્થિતિમાં સબડતી રહેતી એ સામાન્ય પ્રજાને આટલી ઉચ્ચ કક્ષાની આચાર-વિચાર શુદ્ધિ પળાવવા માટે ભગવાન સ્વામિનારાયણને કેટલો પુરુષાર્થ કરવો પડ્યો હશે તે બાબત જ અકલ્પનીય છે. આંતર-બાહ્ય સ્વચ્છતા રાખે પછી જ ભગવાનની પ્રસન્નતા પ્રાપ્ત થાય છે. આ સત્યની શ્રીહરિએ પોતાના આશ્રિતોમાં દઢતા કરાવી. (૮) ઉપસંહાર - એટલે જ આજથી ૨૦૦ વર્ષ પહેલાં સમાજમાં સ્વચ્છતાની છઠી પોકારનાર શ્રીહરિનાં ચરણોમાં વંદના કરતાં કવીશ્વર નાનાલાલ ભાવપૂર્વક લખે છે : ‘શ્રીજીએ પ્રવર્તાવેલા ધર્મમાર્ગની લાક્ષણિકતા શી લેખાય ?’ તેનો ઉત્તર : આ ધર્મમાર્ગ છે આચાર-સ્વચ્છતાનો, વિચાર-સ્વચ્છતાનો, વિધિ-સ્વચ્છતાનો, વ્યવહાર-સ્વચ્છતાનો, આંતર-સ્વચ્છતાનો સર્વદેશીય અન્તર્બહિરૂ સ્વચ્છતાનો.

૨. **શાંતિનો રાજમાર્ગ : સત્સંગ :-** (૧) મનુષ્ય માત્રની પોતાના જીવનમાં શાંતિની ઝંખના. શાંતિ મેળવવા માટેના તેના અથાગ પ્રયત્નો છતાં ક્ષણિક શાંતિની પ્રાપ્તિ ત્યારબાદ અશાંતિ ભર્યા પ્રસંગોની વણઝાર શરૂ. શાંતિ મેળવવા માટે માણસ કથામાં, પ્રવચનોમાં, મંદિરોમાં જાય છે. મંદિરમાં તેમજ કથામાં બેસે ત્યાં સુધી અંશતઃ શાંતિ મળે પરંતુ ત્યારબાદ અશાંતિ પ્રવર્તે છે. (૨) જો મંદિરમાં કે કથામાં પણ માનવીનું મન ડહોળાયેલું જ હોય તો પછી સાચી અને શાશ્વત શાંતિ તો ક્યાંથી મળે ? શાસ્ત્રો અને મહાનપુરુષો કહે છે : “સાચી શાંતિ તો ભગવાનનો આશરો કરવાથી જ મળે છે.” (શાંતિ થઈ હોય તેવા પ્રસંગો લખવા, શ્લોક, સાખી, ભગવાન અને સત્પુરુષોનાં વિધાનો લખી શકાય) ભગવાન અને સંત એ શાંતિના નિધિ છે. તેમને શાશ્વત શાંતિ જ હોય તેથી જ તેમની પાસેથી શાશ્વત શાંતિ મળી શકે છે. (પ્રસંગો લખવા દ્વારા. મુક્તાનંદ સ્વામીને મહારાજનાં લીલાચરિત્રો સાંભળવાથી શાંતિ થઈ) (૩) શાશ્વત શાંતિ મેળવવી હોય તો ભગવાન અને સંત પાસે જઈને સંતસમાગમ (સત્સંગ) કરવો આવશ્યક છે. સત્ય એવા પરમાત્મા, શાસ્ત્રો અને સંતનો સમાગમ કરવાથી સાચી અને શાશ્વત શાંતિ મળે છે. અનેક સંતો-હરિભક્તોએ મુમુક્ષુએ સત્સંગ કરીને શાશ્વત શાંતિ પ્રાપ્ત કરી છે. (પ્રસંગો લખવા) (૪) ત્રિવિધ તાપથી તપતા, પરેશાન થતા અનેક મુમુક્ષુઓએ સત્સંગથી, સત્પુરુષના યોગમાં આવવાથી અને તેમની આજ્ઞા પાળવાથી શાશ્વત શાંતિ પ્રાપ્ત કરી છે. માટે જ સત્સંગ એ શાંતિનો રાજમાર્ગ છે. (૫) ઉપસંહાર - આ રીતે કહી શકાય કે સત્સંગ એ શાશ્વત શાંતિનો રાજમાર્ગ છે.

૩. **સમસ્યાનું મૂળ : કુસંપ :-** (૧) વિશ્વમાં અનેક પ્રકારની સમસ્યાઓ રહેલી છે. જેમાં કૌટુંબિક, સામાજિક, આર્થિક, રાજકીય તેમજ વૈશ્વિક સમસ્યાઓનો સમાવેશ થાય છે. આ દરેક ક્ષેત્રે ઉદ્ભવતી સમસ્યાઓનું મૂળ કુસંપ છે. (૨) દરેક વ્યક્તિની અંગત સમસ્યાઓ હોય તેમાં પણ કુસંપ કારણભૂત હોય છે. મહાસત્તાઓ, મહાન સલ્તનતોનું પણ કુસંપને કારણે જ પતન થયું હતું. (પ્રસંગો લખવા) અનેક જ્ઞાતિઓ-જ્ઞાતિઓ, પેટાજ્ઞાતિઓ વચ્ચે પણ વર્ગ-વિગ્રહ થવાને કારણે કુસંપ. (પ્રસંગો લખવા) (સ્વામીની વાત, વચનામૃત, ગુરુપરંપરાનાં વિધાન અને કહેવતો વગેરે લખી શકાય) (૩) સિક્કાની બીજી બાજુની જેમ કુસંપનો ત્યાગ કરીને સંપથી વર્ત્યા છે તે પ્રજા, જ્ઞાતિ, કુટુંબને વ્યક્તિનો વિકાસ થયો જ છે. (પ્રસંગો લખી શકાય) (સંપ અંગેની સ્વામીની વાત, દૃષ્ટાંતો લખી શકાય) (૪) ભગવાન અને સંતનો રાજપો પ્રાપ્ત કરવા માટે સત્સંગમાં પણ સંપ ઉપર ખૂબ ભાર મૂકવામાં આવે છે. કુસંપથી કોઈ કાર્ય સરતું નથી. સંસ્થાના મહિનાઓ સુધી ચાલતા ઉત્સવ-સમૈયાઓ પણ સંપને લીધે જ ખૂબ સારી રીતે પાર પડ્યા છે. (સમૈયાઓના પ્રસંગ લખી શકાય) (૫) જ્યારે કોઈની માન-હાનિ થાય ત્યારે સંપ તૂટે છે. સંબંધોમાં પડેલ કુસંપ રૂપી તિરાડ કુટુંબથી લઈને વૈશ્વિક સંબંધો સુધી પહોંચી જાય છે. દુનિયાએ કુસંપને કારણે જ વિશ્વયુદ્ધ જેવા પરિણામો નિહાળ્યા છે. (પ્રસંગો લખી શકાય) વિશ્વમાં કુસંપ રૂપી ઝેરથી દરેકને નુકસાન થાય છે. તેથી જ મહાન સંતો કુસંપનું કારણ ન ઉદ્ભવે તે માટે ઉપદેશ આપતા રહે છે. (ઉપદેશ વચનો લખી શકાય) આપણી સંસ્થાનું મહાન સૂત્ર જ સંપ અંગેનું છે. આ સંપને કારણે જ આપણી સંસ્થા વિશ્વવ્યાપી બની શકી છે. (૬) ઉપસંહાર -

સમાપ્ત